

№ 24 (329)
Чэрвень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Таямніцы гісторыі: Ягайла і Соф'я –** стар. 2
- **Рамёствы: майстар Пушкар –** стар. 3
- **Першая сусветная: сем некропаляў –** стар. 7

На тым тыдні...

✓ **19 чэрвеня**, у дзень народзінаў Васіля Быкава ў Дзяржаўным музеі беларускай літаратуры, дзе не так даўно адкрылася экспазіцыя, прысвечаная ваеннаму перыяду жыцця і творчасці народнага пісьменніка, адбылася **прэзентацыя яго аўдыёкнігі «Доўгая дарога дадому»**.

Кніга выйшла ў серыі «Бібліятэка Свабоды. XXI стагоддзе». Першымі слухачамі дыска сталі жыхары Гродна, дзе прэзентацыя адбылася 12 чэрвеня. А 17 чэрвеня дыск быў прадстаўлены ў Бабруйску.

✓ **20–24 чэрвеня** ў Брэсце прайшоў **Рэспубліканскі фестываль беларускіх фільмаў**. Увазе глядачоў было прадстаўлена больш за паўсотню айчынных карцінаў, што былі створаныя за апошнія тры гады. Прызны пераможцам фестывалю падрыхтаваў шклозавод «Нёман» – «Крышталёныя буслы».

✓ **23 чэрвеня** ў галерэі «Панарама» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылося адкрыццё выстаўкі **«Амерыка вачыма беларусаў (My America)»**. Арганізатарамі выступілі Нацыянальная бібліятэка Беларусі і Амбасада ЗША ў Рэспубліцы Беларусь. Выстаўка прадоўжыцца да 5 ліпеня.

✓ **У Віцебскай абласной бібліятэцы імя У. Леніна** пачала працаваць **выстаўка гербаў адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак рэгіёну**, на якой прадстаўлена 37 гербаў. Сярод іх можна пабачыць сімвалы Віцебскай вобласці і Віцебска, гарадоў і райцэнтраў вобласці і нават герб вёскі – Пераброддзе Мёрскага раёна. Але трэба адзначыць, што на гэтым праца не скончыцца: архівісты рыхтуюць да выдання кнігу з апісаннем і малюнкамі ўсіх гербаў адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак Віцебшчыны.

Фотаздымкі
Наталі КУНЦЭВІЧ

Працяг бібліятэкі «Скарынічаў»

Месца і роля вучонага, гістарычнага публіцыста Аляксея Канстанцінавіча Каўкі ў сучасным беларускім асветніцтве Масквы даўно і акрэслена вызначаным.

Доктар філалагічных навук, галоўны рэдактар часопіса «Советское славяноведение», аўтар многіх кніг ён – з кагорты тых нашых суайчыннікаў за межамі Беларусі, для каго адраджэнне, нацыянальная свядомасць не з'яўляюцца пустымі гукамі. І не выпадкова ў полі зроку даследчыка – жыццё, творчасць, навуковая дзейнасць такіх далёкіх па часе адзін ад аднаго персанажаў гісторыі, як Францыск Скарына, Янка Купала, Кастусь Езавітаў, Іван Луцкевіч, Вацлаў Ластоўскі, Мікола Улашчык, Мікола Каспяровіч...

Адным са шматгадовых клопатаў Аляксея Каўкі – літаратурна-навуковы гадавік «Скарыніч», які выходзіць з 1991 года. Асобныя яго выпускі пабачылі свет у мінскім выдавецтве «Мастацкая літаратура». Увогуле, крыху аддаляючыся ад тэмы, заўважу і наступнае: 1980-я – першая палова 1990-х гадоў сцвердзілі ў айчынным кнігавыданні традыцыю перыядычных альманахаў, штогадовых зборнікаў, тым самым заявіўшы аб новым этапе кніжнай культуры. Памятаеце «Далягляды», «Братэрства», «Ветразь», «Вобраз», «Сучаснік», «Шляхам гадоў», «Свіцязь»? Шка-

да, што гэта ўсё знікла. У «Скарыніча», чый зводны, восьмы-дзевяты выпуск пабачыў сёлета свет у Маскве, шчаслівы лёс. Хутка цікаўныя да беларускай гісторыі, культуры чытачы будуць мець магчымасць святкаваць 20-годдзе «Скарыніча». Вядома ж, такое магчыма дзякуючы энергіі і грамадскай ініцыятыве ўкладальніка – Аляксея Каўкі.

Сёлетні «Скарыніч» (мае 287 старонак, выдадзены накладам 400 асобнікаў) прысвечаны 1000-годдзю летапіснай Літвы-Беларусі, «а таксама беларускай прысутнасці ў маскоўскай (расійскай) прасторы, малазнаным старонкам з гісторыі нацыянальнага адраджэння». Цікавым творчым праектам адкрываецца раздзел «Крыўя – Русь – Літва – Беларусь»: змешчаныя пераклады верша «Пагоня» на літоўскую, польскую, рускую, украінскую, англійскую, нямецкую і французскую мовы. Гэтая публікацыя нагадвае, што нядрэнна было б услед за Купалавым «А хто там ідзе...» выдаць томик аднаго верша «Пагоня» на мовах свету. І мо парупіцца аб гэтым хто-небудзь не толькі ў Маскве...

Прыцягвае ўвагу сваёй палемічнасцю (а разам з тым і грунтоўнасцю) публікацыя Здзіслава Сіцькі «Адкуль Літва, ліцвіны...». Віталь Скалабан выступае з артыкулам «Незабытае дзесяцігоддзе» П. Панамарэнкі (1938–1948). Цікавым падаецца дослед Геннадзя Праневіча «Беларусы: праблемы нацыянальнай тоеснасці». Па традыцыі «Скарыніч» уважлівы да скарынаўскай тэмы (публікацыі М. Доўнар-Запольскага «Доктор Францішак Скорина» і Г. Кісялёва «Брат»). Сярод постацяў айчыннай культуры, якія прадстаўлены ў новым выпуску літаратурна-навуковага гадавіка, – Адам Бабарэка, Васіль Мачульскі, Пётра Каравайчык, Мікола Каспяровіч...

Паважаныя сябры!
Наступны нумар «Краязнаўчай газеты» выйдзе 9 ліпеня.
Заставайцеся з намі!

Мікола БЕРЛЕЖ

Памяці Васіля Быкава

19 чэрвеня па ўсёй краіне ўшаноўвалі памяць выбітнага пісьменніка, шчырага беларуса, сына Бацькаўшчыны Васіля Быкава.

З раніцы на Маскоўскіх могілках сталіцы можна было пабачыць людзей, якія прыходзілі да магілы пісьменніка і ўскладвалі кветкі. Пастаяўшы некалькі хвілінаў у задумным маўчанні, яны, з непрыкметным на першы погляд смуткам на тварах, сыходзілі. Нехта прыходзіў паасобку, нехта збіраўся арганізавана, як, напрыклад, прадстаўнікі інтэрнэцкай суполкі ініцыятыўнай моладзі «Адраджэнне».

Усё ж добрая рэч інтэрнэт, калі здолеў, а хутчэй, проста дапамог, сабраць у адным месцы малазнаёмых і незнаёмых людзей, аб'яднаных агульнай нагодай. Хоць надвор'е было не

вельмі цёплае, на сустрэчу патрапіла 18 чалавек, сабраліся прадстаўнікі гістарычнага факультэта БДУ, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў ды іншыя. Сустрэча працягвалася больш за гадзіну. Удзельнікі ўсклалі кветкі, узгадалі жыццёвы і творчы шлях В. Быкава, пазнаёміліся з малавядомымі фактамі яго жыцця (быў прачытаны ўрывак з успамінаў С. Троцкага – настаўніка В. Быкава). А студэнт першага курса гістфака БДУ Алесь Каралёў падзяліўся з прысутнымі глыбокімі ведамі пра лёс В. Быкава, у некаторых момантах уражваючы і здзіўляючы слухачоў.

Заклучныя словы ўдзячнасці прагучалі ад прадстаўніка суполкі ініцыятыўнай моладзі «Адраджэнне», каардынатора мерапрыемства спадара Міхала.

Настасся КАДЫГРЫБ

Шчодрасць сэрца і таленту

27 чэрвеня адзначае свой чарговы юбілей нашая зямлячка – пісьменніца Лідзія Арабей. Родам яна з багатай на таленты нізайскай зямлі, што на Уздзеншчыне. Адсюль у вялікую літаратуру прыйшлі Кандрат Крапіва і Паўлюк Трус.

Творчы шлях пісьменніцы вельмі багаты і разнастайны: першую кнігу Лідзія Львоўна выдала ў 1956 годзе – крытыка-біяграфічны нарыс пра беларускую паэтэсу-рэвалюцыянерку Алаізу Пашкевіч (Цётку), у 1959 годзе выйшла навуковая праца аб прэзіяку Хвядосе Шынклеру. Затым з-пад пяра пісьменніцы выйшлі апавяданні, аповесці, кнігі прозы «Мера часу», «Сярод ночы», «Мне трэба ехаць», раман «Іскры ў папільшчы» і іншыя.

У 1960 годзе Лідзія Львоўна выдала зборнік апавяданняў для дзяцей «Калібры», а ў 1961-м выйшла першая кніга пісьменніцы ў жанры сатыры і гумару «Кватэра № 3».

Плённа працуе Лідзія Львоўна і зараз. Вялікім попытам карыстаюцца сярод чытачоў яе кнігі «Паласа дажджу», «Мокры снег», «Касцюмерша», «Халодны май», «Пошукі ісціны», «Перавал», «Белае поле».

У свой час правільна заўважыў вялікі майстар слова Іван Мележ, што ў Лідзіі Арабей свая адметная манера пісьма. Усе факты, падзеі яна нібы прасявае праз сваё жаночае

сэрца. Яе творы даўно атрымалі прызнанне сярод чытачоў. «Кожны з яе твораў – гэта яркія, запамінальныя характары, чалавечыя лёсы, праблемы», – такія водгукі на творы пісьменніцы даюць чытачы раённай бібліятэкі імя П. Труса. Прыхільнікаў творчасці Лідзіі Арабей прыцягвае ў яе творах лірызм, пранікнёнасць, разнастайнасць чалавечых лёсаў, характараў. Творы пісьменніцы радуць сакавітасцю роднай мовы.

Лідзія Арабей адносіцца да тых пісьменнікаў, якія вылучаюцца любоўю да роднага краю. Часта наведваецца яна ў родныя мясціны для сустрэчы з землякамі, дзеліцца сваімі творчымі планами з чытачамі, успамінае мінулае. Тут, на радзіме, чэрпае яна сюжэты, тэмы для сваіх новых твораў. Нярэдка такія сустрэчы ператвараюцца ў сапраўдныя святы.

Цэнтральная раённая бібліятэка імя П. Труса падтрымлівае цесныя сувязі з пісьменніцай. Дырэктар цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Аксана Драчан вядзе з Лідзіяй

Львоўнай актыўную перапіску. Пісьменніца даслала чытачам раённай бібліятэкі новую кнігу «Белае поле» з аўтографам і найлепшымі пажаданнямі.

Бібліятэкамі Уздзеншчыны шырока прапагандуецца творчасць Лідзіі Арабей: створаныя кніжныя выстаўкі, тэматычныя паліцы, дзе наведнікі знаёмяцца з творами пісьменніцы, матэрыяламі, прысвечанымі яе жыццёваму і творчаму шляху.

І таму напярэдадні юбілею хочацца пажадаць Лідзіі Львоўне добрага здароўя, новых творчых поспехаў, новых твораў, якія годна будуць ацэненыя прыхільнікамі яе таленту.

Алена КУЧУК, бібліятэкар Уздзенскай ЦРБ імя П. Труса

Гарэцкія чытанні

11 чэрвеня адбыліся ў Мінску XVIII Гарэцкія чытанні, якія прысвячаліся 110-годдзю з дня нараджэння Гаўрылы Гарэцкага. Заснавальнікамі канферэнцыі з'яўляюцца Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры і Рэспубліканскі фонд братоў Гарэцкіх. Пасяджэнне вялі акадэмік НАН Беларусі Радзім Гарэцкі і член-карэспандэнт НАН Беларусі Міхась Мушынскі. На адкрыцці чытанняў усіх прысутных вітала дырэктар музея Лідзія Макарэвіч. З цікавымі дакладамі выступілі Ядвіга Аношка, Роза Зінава, Радзім Гарэцкі і Мікалай Токараў. Новымі даследаваннямі на тэму «Браты Гарэцкія і Інстытут беларускай культуры» падзяліўся В. Скалабан.

У другой палове канферэнцыі выступоўцы разбіліся на секцыі. З паведамленнямі пазнаёмілі прысутных Таісія Грамадчанка, Дзіна Дудзінская, Міхась Мушынскі, Галіна Адамовіч, Ігар Шаладонаў, Алена Гурская, Алена Шышко, Святлана Сачанка. Дыскусію выклікаў даклад кандыдата філалагічных навук Генадзя Кажамыкіна «Невядомыя купюры ў аповесці М. Гарэцкага «Камароўская хроніка»». Не менш цікава прагучала паведамленне маладога даследчыка, аспіранта Максіма Сазонава аб традыцыях Ф. Дастаеўскага ў драматызаванай аповесці М. Гарэцкага «Антон».

На заключным пленарным пасяджэнні падвёў вынікі вядомы літаратуразнаўца Міхась Мушынскі. Пасля мерапрыемства ўсе прысутныя ўсклалі кветкі да помніка М. Гарэцкаму.

Матэрыялы чытанняў, як і раней, выйдучь асобнай кнігай, якую можна будзе набыць у музеі.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ, гісторык

Новыя кнігі ў новай кнігарні – пра нашу даўніну

Пісьменнік Анатоль Бутэвіч даўно вядомы зацікаўленасцю гісторыяй Беларусі – варта прыгадаць кнігі з цыкла «Сем цудаў Беларусі». Нядаўна ж выйшаў ягоны раман на гістарычную тэматыку «Каралева не здраджвала каралю». Твор прысвечаны каханню караля Ягайлы і юнай князьёны Соф'і Гальшанскай, пра з'яўленне каралеўскага роду Ягелонаў. Выхад гэтай кнігі стаў нагодаю для сустрэчы 15 чэрвеня ў краме «Кніжны салон», якая нядаўна адчыніла дзверы ў сталіцы. Цікава, што на ёй былі прадстаўлены і яшчэ два выданні – зборнік «На далонях вечнасці» (аўтары Анатоль Бутэвіч і Уладзімір Ягоўдзік, праілюстраваны Павел Татарнікаў) і «Аўтабіяграфія» Багуслава Радзівіла.

На прэзентацыю сабраліся пісьменнікі і журналісты, мастакі і навукоўцы дый проста аматары беларускай літаратуры і гісторыі. Пасля словаў прывітання дырэктара кнігарні Соф'і Антонаўны Жыбулеўскай пра новую кнігу раскажаў А. Бутэвіч. Выступілі таксама пісьменнікі Уладзімір Ягоўдзік і Уладзімір Сіўчыкаў (акурат ён апекаваўся выданнем аўтабіяграфіі Б. Радзівіла), мастак Павел Татарнікаў, даследчык Адам Мальдзіс, старшыня Беларускага фонду культуры і галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты» Уладзімір Гілеп, паэт Анатоль Вярцінскі, журналісты і паэты Навум Гальпяровіч і Міхась Скобла ды іншыя. Неаднаразова гучала думка пра тое, што трэба выдаваць больш літаратуры па гісторыі нашай краіны – не толькі навуковай, але і навукова-папулярнай ды мастацкай. У звязку з гэтым цікава стала дыскусія пра тэрміналогію і адаптацыю гістарычных рэаліяў для сучаснага чытача. Прыкладам, не баяцца завастраць увагу на беларускай сутнасці Вялікага Княства Літоўскага, на тым, што акурат нашая зямля і нашыя продкі далі пачатак дынастыі Ягелонаў.

Сапраўды, нямала яшчэ працы нашым гісторыкам, каб выявіць беларускі погляд на гісторыю нашае ды суседніх краінаў, каб выказаць нацыянальнае стаўленне да пэўных падзей або асоб. А яшчэ больш працы – пісьменнікам, якія вынікі даследаванняў і росшукаў аформіць у мастацкую, белетрызаваную форму. Каб пісаць беларускую гісторыю беларускай зямлі.

Уладзімір ПІРОГ, фота Наталі КУПРЭВІЧ

Спадчына персаў ды Ірана

У рамках дзён культуры Ісламскай Рэспублікі Іран у мінскім Палацы мастацтва прайшла выстаўка, на якой можна было пазнаёміцца з гісторыяй і сучаснасцю гэтай усходняй краіны, пабачыць цуды народнай творчасці і рамёстваў.

Свята пачыналася ўжо ў фае: у імправізаванай чайханае – шматколерныя дываны,

выступленні фальклорных калектываў, дзе і глядачам не забаранялася паспраба-

Батлейка па-іранску

ваць паўтарыць усходні танец... Далей – так званая Вуліца Мастацтваў горада Тэгерана. Абапал яе сядзяць майстры каліграфіі стыляў маала і насталік, мастакі-партрэтчы і аўтары традыцыйных мініяцюраў, ганчары і чаканшчыкі, разбярцы па дрэве і майстры выразанна па вільготным гіпсе, ткачы дываноў ды іншыя рамеснікі. Хаця з улікам прыгажосці, што яны ствараюць, рамеснікамі іх назваць складана – адмыслоўцы ў традыцыйных рамёствах. Асобна – дзве фотавыстаўкі «Мінуўшчына і дзень сённяшні Ірана» ды «Сацыяльная роля жанчыны ў Іране».

Адначасова на выстаўцы-кірмашы працавалі дзве сцэнічныя пляцоўкі, дзе выступалі фальклорныя калектывы з горада Харасана і гурт «Авіндан», ансамбль «Персія» (ён працуе ў Мінску, у склад уваходзяць, акрамя

Майстры і прадаўжальнікі

іранцаў, беларусы і рускія, спяваюць на фарсі і па-беларуску). А прадстаўленне традыцыйнага ляльнага тэатра Хейме-шаб-базі было цікавым не толькі дзецям – і дарослым з задавальненнем сачылі за танцам персіянки, выхадкамі тамтэйшага блазнюка Мубарака...

Ходзячы па залах выстаўкі, што хутчэй нагадвала ўсходні базар, думалася пра тое, як людзі любяць сваю

краіну, каб годна прадставіць яе за мяжою, як ашчадна ставяцца да старажытнай мінуўшчыны і традыцыяў, ахоўваюць і захоўваюць іх, перадаючы наступнікам, як **на аснове спадчыны** тысячагоддзяў ствараюць **сучаснае** мастацтва, сучаснае рамантычнае і легендарнае **прачытанне свайго**. Цікава таксама было пабачыць збліжку культуру народа, усходняй цывілізацыі, якая ўжо дзесяцігоддзі ўпэўнена ўрываецца ў прасторы Еўропы. Што ж дасць гэты прарыў у будучыні – тэма не гэтай публікацыі. А яшчэ – шкада, што мы, беларусы, нясмела заяўляем свету: «Мы – старажытная нацыя, годны народ, нашыя продкі пакінулі ў спадчыну вялікія дзяржавы, выдатныя ўзоры мастацтва і архітэктуры. Мы – годныя прадаўжальнікі!» Але – працягваем расцярушваць нават тое, што дайшло да дзён сённяшніх, працягваем папулярываваць у свеце псеўдафальклорную спадчыну. Якое ж тады стаўленне будзе да нас з боку іншых?..

Уладзімір ПУЧЫНСКІ,
фота аўтара

Жыццё кожнага чалавека поўнае нечаканасцяў і зігзагаў, і часам атрымліваецца, што нарадзіўшыся ў адным месцы, чалавек жыве і выяўляе свой талент, здольнасці ўдалачыні ад роднага кутка. Менавіта да такіх асобаў належыць і выдатны майстар-кераміст Мікалай Пушкар, музей-майстэрню твораў якога ў Мазыры мне нядаўна пашчасціла наведаць. Гэтая ўстанова існуе менш чым 2 гады, але яе паспелі ўжо наведаць многія жыхары Мазыры і іншых куточкаў Беларусі, а таксама госці з Германіі і Бельгіі. Наведнікаў заўсёды гасцінна, з ласкавай усмешкай сустракаюць супрацоўніцы музея-майстэрні Людміла Курганская і Вольга Акуліч.

Нарадзіўся Мікалай Мікітавіч Пушкар у Расіі, на Белгарадчыне, у 1919 годзе ў сям'і іканапісцаў. З маленства, застаўшыся круглым сіратой, ён выхоўваўся ў дзіцячай калоніі вядомага педагога Антона Макаранкі. У свайго выхаванца А. Макаранка хутка выявіў здольнасці да малявання, і ў 1932 годзе па рэкамендацыі Максіма Горкага М. Пушкар быў залічаны ў Харкаўскае мастацкае вучылішча, якое скончыў у 1937-м. А наступныя некалькі гадоў былі для яго часамі цяжкіх выпрабаванняў. У 1939 годзе М. Пушкар быў прызваны ў Чырвоную Армію, служыў у Маскве, а з першых дзён вайны – на фронце. Танкавы полк, у якім ён змагаўся з ворагам, у жніўні

Чароўны свет Мікалая Пушкара

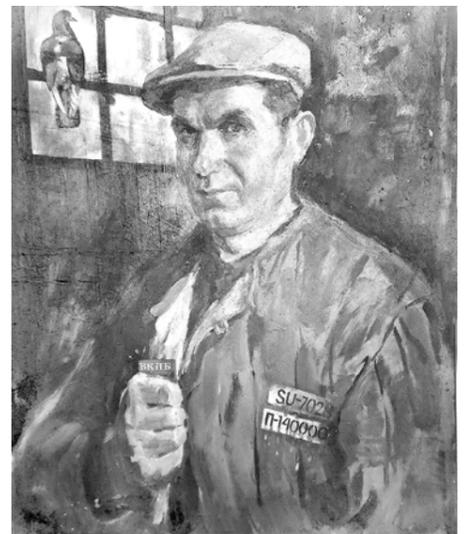
1941 года быў поўнасьцю разгромлены, цяжка паранены і кантужаны воінтанкіст трапіў у палон і амаль 4 гады пакутаваў у фашысцкім канцлагеры Гамерштайн. У 1945 годзе М. Пушкар замест волі атрымаў 15 гадоў сталінскіх лагераў, умовы знаходжання ў якіх былі не лепшыя, чым у фашысцкіх.

Але насуперак злomu лёсу ён выжыў і быў рэабілітаваны ў 1962 годзе. Пасля знявольнення працаваў у Карагандзе і Калінінградзе. У прыбалтыйскім горадзе М. Пушкар ажаніўся з ураджэнкай Мазыры, а пасля яны пераехалі на сталае жыццё ў гэты прыгожы горад над Прыпяццю. Тут, на дабраславеннай беларускай зямлі ён выкрышталізаваўся як выдатны майстар-кераміст, мастак, педагог-настаўнік. Наведваючы вёскі палескага краю, знаёмячыся з іх жыхарамі, побытам, фальклорам, М. Пушкар засвоіў беларускую мову, і на аснове ўсяго ўбачанага і пачутага стварыў галерэю вобразаў безтурботных, стойкіх у жыццёвых цяжкасцях, палешукоў.

Усе яго гліняныя персанажы быццам выйшлі з беларускай казкі, яны выкананы ў мяккіх, акруглых формах, вызначаюцца лірычнасцю, гумарыстычнасцю. Адчуваецца, што майстар добра ведаў народныя звычаі. Тут і каларытныя дзяды і бабы, і Несцерка з хітрай усмешкаю. Наогул, кожная з працаў таленавітага майстра – гэта цэлае сюжэтнае апавяданне, дапоўненае вельмі трапнай назвай: «Ясь і Яніна», «Сон палешука», «Браты-беларусы», «Палашук-пясняр», «Палеская прыгажуня», «Мы з табою, як рыба

з вадой». Вялікае ўражанне застаецца ад працы майстра пад назвай «Халодныя камяні Чарнобыля»: на пачарнелым ад гора твары сталай палескай жанчыны і ў яе вачах быццам адлюстравана ўвесь боль беларускага народа, які перажыў шматлікія войны, сталінскія рэпрэсіі і чарнобыльскую навалу. Прыцягвае ўвагу і аўтапартрэт М. Пушкара: адзённы нашпўкі вязня фашысцкіх і савецкіх канцлагераў і... партбілет у руцэ.

Талент мастака-кераміста не застаўся па-за ўвагай: у 1966 годзе ён быў прыняты ў Беларускі саюз мастакоў, у 1969-м стаў сябрам Саюза мастакоў СССР, званне «Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі» атрымаў у 1990 годзе. Шматлікія працы майстра дэманстраваліся ў Канадзе, Польшчы, Чэхаславакіі, ГДР, Венгрыі, Балгарыі, на многіх выставах у савецкіх рэспубліках. М. Пушкар прымаў удзел у стварэнні ў Мазыры мемарыяльнага архітэктурна-скульптурнага комплексу «Курган Славы». А на Мазырскіх фабрыцы мастацкіх вырабаў ён на грамадскіх пачатках стварыў цэх керамікі, дзе вучыў людзей майстэрству лепкі з гліны. Шмат і іншых добрых справаў на рахунку М. Пушкара, таму ў мазыранаў назаўсёды збераглася добрая памяць пра гэтага цудоўнага чалавека. На вялікі жаль, сёння яго няма сярод нас: Мікалай Мікітавіч памёр у 1993 годзе. Спадчына майстра, яго творы, акрамя мазырскага музея-майстэрні, знаходзяцца таксама ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, у Музеі сучаснага мастацтва ды іншых. З Мікалаем Пушкарам былі добра знаёмыя беларускія пісьменнікі Віктар

Аўтапартрэт

Казько і Анатоль Бароўскі, па сцэнарый якіх быў зняты дакументальны фільм пра мастака.

Непадалёк ад музея жыве ўдава майстра. Супрацоўніцы мне расказалі, што яна часта прыходзіць сюды, быццам на сустрэчу з мужам, і сярод яго выстаўленых твораў часам і паплача...

Цяпер справу М. Пушкара працягвае яго таленавіты вучань, народны майстар Міхаіл Васкоўскі. Лёс падарыў палескаму краю двух выдатных керамістаў, якімі ганарацца мазыране і ўся наша Бацькаўшчына. Пазнаёміўшыся з працамі М. Пушкара, сапраўднага Грамадзяніна нашай краіны, я яшчэ раз пераканаўся, што мастацтва, як жыццё і прырода, – шматграннае, разнастайнае, неабдымнае. Трэба толькі спыніцца і прыгледзецца, каб у звыклым, непрыкметным знайсці дзівосныя і яркія моманты, што было ўласцівае Майстру Мікалаю Пушкару...

Ад усёй душы раю тым, хто апынецца ў Мазыры, наведаць гэты цікавы музей, які знаходзіцца на вуліцы Якуба Коласа. Запэўніваю: не прагадаеце!

Лявон ЦЕЛЕШ, г. Дзяржынск

Наша гісторыя:

Ідзі, падзеі, імёны

Аповесць пра Грунвальдскую бітву, або Сеча пад Дуброўнам 1410 года¹ (Урывак з «Хронікі Быхаўца»)

У лето ад пачатка света шэст(ь) тысячне девят(ь)сотное дватцат(ь) первое (6921), а од Божыяго наро(д)жэня тысяч(а) чэтырыста дванатцатое (1412, але павінна быць 1410. – Л.А.), почалася валька королю Польскому Владыславу Ягойлу, а брату его великому князю Літоўскому Вітольту з Немцы Прускімі. І сабралі межы собою войска великіі з obu сторон. Король Ягойло со ўсімі моцамі Коруны Польское, а князь великі Вітольт со ўсімі сіламі Літоўскімі й Рускімі, і з многімі Татараы Ордыньскімі; а містр Прускі такжэ з моцамі своїмі і со ўсею Рэчою Немецкою. І коли ўжо ўсі войска з obu сторон былі поготове, тогды Король Ягойло й Князь великі Вітольт тягнулі ку бітве ўсе леснымі а злымі

Старонка рукапісу Хронікі Быхаўца

дорогамі, а поля роўнаго а шырокаго не моглi метi, где бы ся мелi ку бітве застановітi, ніжлі только былі поля роўныя а великіе под местом немецкім под Дуброўным. І бачылі то Немцы, іж Ляхове й Літва з так великімі войска не моглi нігде інде выцягну(ь), только на тыя поля, і для того копали ямы й прыкрывалі землею, іж бы ў ніх коні й людi падалі.

І коли ўжо король Ягойло й князь великі Вітольт з войскамі перетегнулі оныя лесы й прышлі на тыя Дуброўнскіе поля, тогды гетман был найвыжшы (у)во войска Ягойловым пан Сокол Чэх, а дворны гетман был пан Спыткок Спыткович, а ў Вітольтові войска старшы гетман был князь Иван Жэдевід, брат Ягойлов і Вітольтов, а дворны гетман пан Ян Гаштольт. І как почалі оныя вышэй пісаные гетманове людi шыховатi, а оных ямах нічога не ведалі, што на ніх Немцы покопалі, а так, шыкуючы войска найвыжшыя гетманове князь Иван Жэдевід а пан Сокол ў ямы поўпадалі і ногі себе поламалі, і

Кароль Польшчы Уладзіслаў Ягайла і князь Вітаўт каля забітага магістра Ульрыха фон Юнгінгена. Мастак В. Эльях

вельмі образіліся (знявечыліся. – Л.А.), ш чога ж і померлі; і не только одны гетманове, але й многім людём от тых ям шкода великая ся стала. І відячы то король Ягойло й князь великі Вітольт, іж гетманове іх найвыжшыя ў прыгоду попалі, і на тых мейсцах зася (жа) двух гетманоў король абрал і поручыл пана Спытка а пана Яна Гаштольта на Соколовом местце, а Вітольт установіл Яна Гаштольта. Обралі і казалі войска шыховаті і гуфы (атрады, палкі. – Л.А.) ку бітве становітi, а оных ям здрадлівых вароваті (асцерагацца. – Л.А.).

А затым тые гетманове войска зшыховаўшы потягнулі ку бітве, а Немцы такжэ, відячы то, почалі ся с німі потыкаті, і почалася бітва з пораня межы Немцы і войска Літоўскімі, і многое множество з obu сторон войска Літоўского і Немецкого пало.

Потом відячы князь великі Вітольт, што войска его сільно много побіто, а Ляхове ім жадное помочы ўчынітi не хотят(ь), і князь великі Вітольт прыбег до брата своего короля Ягойла, а он мшы слушае(ь). А он рек так: «Ты мшы слушаеш, а князі й панове, братя моі, мало не ўсі побіты лежат(ь), а твоі людi жадное помочы ім ўчынітi не хотят(ь)». І он ему поведіл: «Мілы брате, жадным обычаем іначей ўчынітi не могу, только мушу дослухаті мшу», і казал гуфу своему коморному (ахоўнаму, што быў пры каралю. – Л.А.) на ратунок потягнути, которы жэ гуф войска Літоўскому помоч прытягнуўшы, і пошол з войска Літоўскімі, і Немец наголову поразіл, і самого Містра і ўсіх кунторов его до смерті побілі, і безчысленное множество Немцев поймали і побілі, а інныя войска Ляцкіе нічога не помагалі, только на то смотрелі.

А затым усіх іх поразіўшы і многіе города й землі побраўшы, а остаток на конец выпленіўшы і выпаліўшы, і пусту землю ўчыніўшы, і з великою честию і з невымоўным звытяжством, і на (ў)весь свет знаменітую славу осягнуўшы, зася (ды) своїх земель доехалі, і половіцу хоругвей Немецкіх і бороды містрову і ўсіх кунтороў его з мертвых ободраўшы, і половіцу ўзялі до Польскіі, а половіцу до

Вітаўт (партрэт XXVIII ст. з Берасцейскага кляштара аўгусцінцаў)

Ягайла

Ульрых фон Юнгінген

Літвы, где ж тые бороды й хоругві іх у замку Кракоўскім у цэркві святого Станіслава, а ў Вільні такжэ у святого Станіслава завешоны сут(ь).

Тэкст падрыхтаваў Леанід АКАЛОВІЧ-КРЫВЕЦ герба Астоя, сакратар Аргкамітэта 600-годдзя Грунвальдскай Перамогі

¹ Хроніка Быхаўца. ПСРЛ. Т. 32. С. 150–151.

Луцэвіч герба Навіна

(Заканчэнне. Пачатак у № 23)

кітны колер у шчыце абазначае паветра, вольнасць, срэбра – нявіннасць, белізму, золата – багацце, сілу, вернасць, чысціню, нязменнасць.

У старажытных геральдычных кнігах я адшукаў такую легенду. Там сцвярджаецца, што кароль польскі Баляслаў III Крывавусты ўпер-

стужкамі. Чым больш узіраюся ў іх, тым больш мне здаецца, што яны падобныя да лісця папараці. Можна, далёкія прашчурны Купалы верылі ў дзівосную казку пра чароўныя кветкі папараці, што з'яўляюцца зорнай ноччу на Івана Купалу? Можна, яны нястомна маліліся, каб у іхным родзе калі-небудзь з'явіўся заступнік, той шчаслівы, які адшукае ўрэшце таемную кветку папараці і ўславіць увесь іхны род?

Луцэвічы верылі ў лепшае. Яны былі не вялікімі панамі. Валодаці кавалачкам радзівілаўскай зямлі і дамагаліся, каб і дзяцей іхных называлі годным шляхецкім імем. Яны сабралі пэўныя дакументы і падалі іх у Мінскі дэпутацкі сход. Там Луцэвічаў абназдаілі. 6 жніўня 1802 года іх род быў прызнаны ў шляхецкай годнасці і занесены ў першую частку радаводнай кнігі дваранаў Мінскай губерні. Гэта зацвердзіла Віленская цэнтральная рэвізійная камісія. Дакументы Луцэвічаў перадалі ў Пецярбург, у Службовую геральдыю Сената. Там яны правяраліся ажно сорок пяць гадоў. Амаль праз паўстагоддзе Луцэвічам было абвешчана, што іх род не зацверджаны ў шляхецтве. Маўляў, не стае доказных дакументаў.

Дзед Янкі Купалы Ануфрыў за пятнаццаць гадоў стаптаў не адны боты, збіраючы патрэбныя паперы. А яны, трэба ведаць, каштавалі тады вялікіх грошай. Але Луцэвічы ішлі на ўсё. І царскі Сенат яшчэ шэсць разоў разглядаў справу Луцэвічаў. Яна складалася з 1070 аркушаў паперы на рускай, польскай, лацінскай мовах. За гэты час новы ўладар маёнткаў і зямель князь Леў Вітгенштэйн сагнаў Луцэвічаў з наседжанага стагоддзямі гнязда. Пазбыў патомных хлебабарбаў зямелькі, на якой яны «кожны каменьчык на полі і кожны кусцік на сенажаці зналі ўжо змалку як свае пяць пальцаў, на якой кожную скібіну потам крывавым скрапілі, па якой бацькоў на могілкі вывезлі».

Пасля выгнання з Пяскоў Луцэвічы ўзялі ў арэнду ў абшарніка Гаворкі фальварак Камень. І ў ім доўга не ўтрымаліся, пераехалі ў фальварак Раговічы ў Мінскай губерні. Там бацька Янкі Купалы Дамінік ажаніўся, пайшоў са шматдзетнай сям'і сваёй дарогай.

Хоць старажытны род Луцэвічаў з часам драбнеў, бяднеў, але духоўна яны заставаліся багатымі, ніколі не страчвалі сваёй шляхетнасці, былі вернымі свайму гербу Навіна. Калі нарадзіўся сын Янкі, у метрычнай кнізе Радашковіцкага касцёла запісалі, што законныя бацькі дзіцяці Дамінік і Багуміла – дваране. Думаецца, гэта засвед-

чыў святар на іх просьбу альбо з іх згоды.

А сын патомнай шляхты Луцэвічаў Янка Купала свой першы верш на беларускай мове назваў «Мая доля». Ён напісаў яго ў 1904 годзе пасля смерці бацькі:

*Мая доля, дык вось доля,
Каб ты лопнула была!
Каб у чыстае дзе поле
Ад мяне ты уцякла...*

Сямейны герб

Даўней людзі мелі сямейныя гербы. Гэты спадчыны сімвал, шануючы, перадавалі з пакалення ў пакаленне. Ганарыліся ім. Па гербе, як па кнізе, чыталі гісторыю радаводу. Пры знаёмстве даводзілі: «Дваранін свайго герба...» І называлі яго. А яшчэ казалі: «Пакажыце мне ваш герб, і я скажу, якога вы роду».

А пачыналі гербавую традыцыю даўнейшыя воіны-рыцары. На турнірах і ў баявых паходах яны насілі на адзенні ці зброі апазнавальныя знакі-гербы. Пазней такія сімвалы займелі дваране, шляхта – вышэйшы стан людзей, якія мелі чыны, узнагароды, зямлю. От і прымаўка жыла: «Шляхціч на гародзе роўны ваяводзе».

І Луцэвічы, продкі Янкі Купалы, мелі сямейны герб. Ён называўся парознаму – Навіна, Войня, Златагаленчык. У цэнтры герба – блакітны шчыт, а на ім – срэбная падкова і срэбны меч з залатой рукаўткай. Над шчытом – шляхецкая карона і сагнутая ў калене залатая нага ў латах і са шпораю.

Гэтым гербам даўней карысталіся 239 вядомых сем'яў. Сярод іх – Абрамовічы, Барташэвічы, Вольскія, Глінскія, Залескія, Ігнатавічы, Кавалеўскія, Лісоўскія, Мацкевічы, Навіцкія, Райскія, Савіцкія, Хмялеўскія, Янкоўскія...

Але чаму Луцэвічы выбралі сабе герб Навіна? Што значаць гербавыя сімвалы – срэбныя падкова і меч, карона, залатая нага збройнага воя ў даспехах? Вядома, што бла-

Герб Навіна (перамалаяў Уладзімір Жук)

шыню надаў гэты герб у 1121 годзе аднаму свайму ротмістру. Прозвішча камандзіра коннай роты не захавалася, але ягоны ўчынак жыве праз вякі.

Нібыта той адважны ротмістр два разы ратаваў караля. Адночы, рызюкуючы жыццём, замяніў параненага пад каралём каня сваім баявым канём. А другі раз, калі кароль і ротмістр трапілі ў палон і былі закаваныя ў адну калодку-кайданы, вой не пашкадаваў свае нагі. Адсек яе і гэтак вызваліў караля. Можна, таму яна, залатая, і ўвенчвае карону ў гербе? Можна, таму і аздабляюць шчыт герба меч адважнага воя і падкова баявога каня?

Дык вунь якія гераічныя сімвалы выбралі Луцэвічы для свайго сямейнага герба. Яны з веку ў век, як маглі, баранілі сваю Айчыну, зямлю, мову. І заставаліся рыцарамі сваёй веры, вольнасці і Бацькаўшчыны.

Але ў гербе Луцэвічаў ёсць яшчэ адзін сімвал. І, як мне здаецца, найзначнага. Карона, шлем і шчыт аздаблены прыгожымі

Багуміла і Дамінік

На жаль, вельмі мала захавалася ўспамінаў пра маці і бацьку народнага паэта. Не запісаныя іх поўныя біяграфіі. Маём толькі асобныя фотаздымкі, адзінкавыя партрэты. Архівісты і вучоныя не адшукалі лістоў, дакументаў, напісаных іх рукой. Можна, некалі купалазнаўцамі стануць юныя чытачы маёй кнігі і зробіць свае адкрыцці.

Бацька паэта Дамінік Ануфрыевіч пражыў на свеце ўсяго 56 гадоў. У маі 1846 года нарадзіўся, у маі 1902 года памёр. Кажуць, быў высокага росту, бландзін, насіў вусы і бародку. З натуры – добры, вясёлы, гаваркі. Любіў шпарка хадзіць. Апрача чыста, акуратна. Быў хударлявы, хвараў...

А галоўнае – усё жыццё службы ў зямлі. На ёй нарадзіўся і вырас. Ёй аддаў усё свае жыццёвыя сілы.

Дамінік

Боні – 22. Мы ведаем, што яе маці – Кацярына Валасевіч, валявая і цвёрдая жанчына – забараняла маладым сустракацца. Але з часам пагадзілася на шлюб. Нават з'ездзіла ў Вільню і набыла абраз Маці Божай Вастрабрамскай і перадала яго ў Рубяжэвіцкі касцёл, дзе бралі шлюб Бянігна і Дамінік.

Боня, Бянігна мела яшчэ адно імя – Багуміла. Мілая Богу! Яна сапраўды была мілая небу і людзям, а найперш – свайму любаму Дамініку, сваім сем'ям дзеткамі. Яна дачакалася ўнукаў і праўнукаў, бо пражыла 85 гадоў. Яна была трохі вышэй сярэдняга росту, валасы мела цёмныя, доўгія, яна зачэсвала іх уверх, высока закручвала «куклу», вакол якой павязвала каляровую стужку. Вочы ў яе былі карыя. Спадніцы насіла доўгія, больш аднакаляровыя, паверх спадніцы павязвала фартух. З натуры спакойная, ураўнаважаная, маўклівая. Добра спявала. Але калі памёр Дамінік, то яна ўжо болей ніколі не спявала. Ведала шмат легендаў, казак, паданняў. Купала з выгляду і з характару быў падобны да маці.

(Маці і сын памерлі амаль у адзін дзень, пахаваныя на Вайсковых могілках у Мінску. – «КГ».)

Уладзімір ЛІПСКИ

Багуміла

Відаць, найзначнай падзеяй у жыцці Дамініка Луцэвіча было яго каханне да прыгожай дзяўчыны Боні. Ён спаткаў яе ў фальварку Няшота, на Стаўбцоўшчыне, у сям'і гаспадароў Валасевічаў. У той сям'і былі яшчэ дзеці – Камілія, Антон, Францішак, Садалія, Міхал, Сафія. У той час бацька Дамініка непадалёк арандаваў кавалак зямлі ў паноў Завадскіх.

Калі яны пазнаёміліся, Дамініку было 33 гады,

Ваколіцы Мінска

Ёсць і іншыя адметныя помнікі ў Лагойску. Так, праз раку, насупраць адзін аднаго размясціліся на невялікіх пагорках два храмы – касцёл Св. Казіміра і Мікалаеўская царква. Калі пасля Крэўскай уніі (1385 г.) на Беларусі былі пабудаваныя першыя 7 драўляных касцёлаў, адзін з іх размясціўся ў мястэчку Гайна (непадалёк ад Лагойска). Аднак ён не дайшоў да нашага часу. Касцёл Св. Казіміра ў Лагойску – ужо трэці, што ўзведзены на адным і тым жа месцы. Першы быў пабудаваны ў пачатку XVII ст. У 1707 г. замест яго паўстаў другі касцёл, прычым фундаментарамі выступалі Тышкевічы. Ён праіснаваў да 1956 г., калі ў часы бязбожнага атэізму быў разбураны. Новы касцёл узведзены нядаўна – у 1999 г. Адметна, што некалі мury касцё-

Лагойск

(Заканчэнне. Пачатак у № 23)

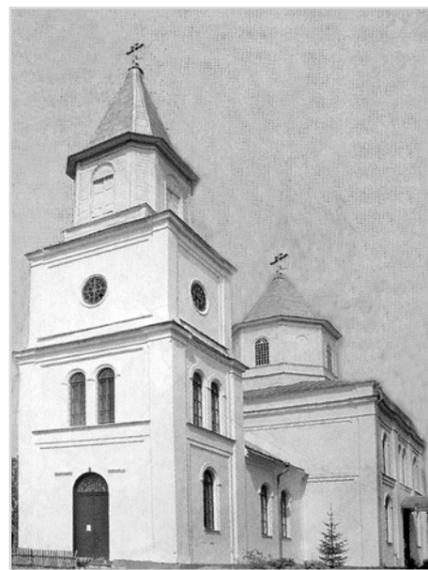
Памятны камень на месцы бітвы рускіх войск з арміяй Напалеона ў 1812 г.

вы апекаваўся Пій Тышкевіч. У ёй быў цудатворны абраз Маці Божай Знаменне Лагойска, які, на жаль, згублены. Аднак у храме змешчана яго копія. Царкве адносна пашчасціла захавацца і перацярпець савецкі перыяд, калі яна была пераабсталяваная пад зернясховішча. А пасля вайны яна ўжо

не закрывалася, сталася ў пэўным сэнсе слова паказальнай, асабліва для замежных турыстаў, якія праязджалі па дарозе на Хатынь. На сённяшні дзень гэта адзіны храм у Беларусі, распісаны на тэму апакаліпсісу (роспісы зробленыя майстрамі Троіцкай лаўры).

Хочацца дадаць яшчэ, што за апошнія некалькі гадоў Лагойск моцна змяніўся ў лепшы бок. Усё менш тут назіраецца местачковай правінцыянасці (хоць толькі ў канцы 1990-х гг. Лагойску быў нададзены статус горада). Зараз ён вяртае сваё гістарычнае аблічча. Нядаўна па горадзе былі размешчаны прыгожыя мастацкія скульптуры – дыпломныя працы навучэнцаў Акадэміі мастацтваў.

Верыцца, што ажыве стары парк, будзе нададзена ўвага рэшткам палаца, якія неабходна закансерваваць.

Свята-Мікалаеўская царква

А сам Лагойск са сваёй старажытнай і слаўнай гісторыяй, прыгожымі краявідамі, спартыўным патэнцыялам станецца месцам наведвання шматлікіх турыстаў.

З адметнасцямі знаёміў
Павел КАРАЛЁЎ

Даведка «КГ».

З Мінска да Лагойска можна даехаць з аўтавакзала «Маскоўскі». Сёння ў горадзе функцыянуе гісторыка-краязнаўчы музей імя Канстанціна і Яўстафія Тышкевічаў (вул. Надзеі Харчанка, 31). Варта наведаць і блізкія да Лагойска вёскі і мястэчкі, звязаныя з дзейнасцю братаў Тышкевічаў: Астрашыцкі Гародок (дзе размяшчаліся этнаграфічна-краязнаўчыя матэрыялы), мястэчка Гайна (уладанне роду Тышкевічаў) і інш.

Традыцыі і сучаснасць

Маскульт вяртае свядомасць. Якую?

«Vicious Crusade» – «The Unbroken», Мн., 2009, «БМАgroup», паводле ліцэнзіі «Metal Records», 1999

Часам, калі меляманы спрачаюцца, які стыль рок-музыкі ў Беларусі мае найбольшы патэнцыялы нацыянальнай свядомасці, найперш приходзяць да думкі пра метал-экстрэм. Праўда, апаненты імпэтна парыруюць нібыта слушнай высновай, што найвялікшыя зоркі беларускай метал-музыкі ўсё ж традыцыйна англамоўныя – «Gods Tower» і «Vicious Crusade». Але ж невыпадкова, напрыклад, у 2005 годзе ў Расіі ды Беларусі выйшаў падвойны альбом-трыб'ют «Варта Вежы Багоў», у якім песні «Gods Tower» былі пераспяваныя па-беларуску не толькі нашымі музыкантамі, але і расіянамі ды ўкраінцамі. Дый сам «Gods Tower» у 2001 годзе ўдзельнічаў у складанцы «Hard Life – Heavy Music» з беларускай песняй «Ухвала Сонца». Не гэтак усё адназначна і ў творчасці «Vicious Crusade», што паказаў і выдадзены кампаніяй «БМАgroup» да 10-годдзя адзін з першых альбомаў «The Unbroken» з бонусамі.

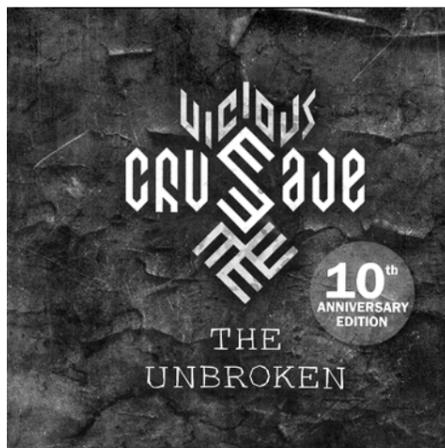
Калі б я быў радыёдыджэем, дык ужо толькі паводле таго перавыдання мог бы зрабіць цалкам беларускую праграму пра «Vicious Crusade». Творчасць таленавітых музыкаў ніколі не падпадае пад класічнае азначэнне абсурднасці сучаснай эпохі, «калі другі артыст народны не знаў і двух народных слоў, затое меў тут харч нязводны і ўволю цешыўся з аслоў». Не аслы і «Vicious Crusade», якія вызначылі сваім брэндам заганнысць крыжовых паходаў: пачнем з таго, што прыгледзімся да англамоў-

ных песень гурта. Як вы мяркуеце, пра што твор Дзмітрыя Басіка «Land of the lakes»? Ды найначай пра нашу родную зямлю азёраў! А пра «Тодараву песню» і казаць няма чаго, бо сам Тодар Кашкурэвіч грае там пранікнёную мелодыю на беларускай дудзе. Ну а што мова англійская, дык чаго не зробіш дзеля ўмоваў салідных еўрапейскіх прадзюсераў. Затое дух беларускі застаўся. А вось у славагай песні «Айчына» не толькі дух, але і мова, і покліч:

Айчына, скажы ў трывожны час,
У цяжкія гады ці адчуваеш ты
Патрэбу ў кожным з нас?
І мой уласны лёс ці звязаны з табой,
Адзінаю маёй? Скажы, Айчына!

З такім геналяльным тэкстам Паўля Ермака «Vicious Crusade» у 2003-м трапілі ў другую частку грандыёзнай складанкі «Hard Life – Heavy Music», а для новага выдання альбома «The Unbroken» твор быў нанова перазапісаны з удзелам запрошаных музыкаў – вакаліста гурта «Znich» Алеся Таболіча, вакаліста гурта «Aillion» Кастуся Дударова (ягоны юначы вакал асабліва вылучаецца). Абедзве версіі настолькі адрозныя, што разам не сапсавалі б тую перадачу.

Але і на тым не сканчаецца беларускі кантэкст альбома «The Unbroken», які выйшаў у свет пасля дэбютнай «Life That Kills». Упершыню ў ягоным перавыданні апублікаваны яшчэ адзін беларускі бонус – «Апошні спеў». Не дай Божа, каб назва стала прарочай лебядзінай песняй, але новы тэкст Паўля Ермака надта пяку-

чы. Гэта глабальны роздум над сэнсам жыцця:

Чым ёсць жыццё: мо Божа дар,
А можа шлях бясконцых мар?
Чым вера ёсць – святлом ці тым,
Ці хворым трызненнем маім?
Да перамож звяняць званы
Ці да бясконцае вайны?
Нясу свой крыж, мой лёс гарэць
Ці пад нябёсы узляцець.
А дзе ж сябры? Не стала іх:
Хто стаўся здраднікам, хто знік...
А цемра вочы засціць мне,
Яны ў крывы ды імгле.
Ніяк не вырвацца з яе,
Дапамажы ў змаганні мне.

Па-за іншымі крытэрыямі тут ніяк не абыйдзеш надакучлівае дэжавю. Ну хіба не памятаеце:

Нам ніколі ніхто патлумачыць не змог
Сэнс пакутлівай з'явы на свет:
Ці нас д'ябал вядзе, ці пільнуе сам Бог,
А жыццё – гэта вэрхал бед.

Так, гэта ранні «P.L.A.N.», знакамітая песня «Шукальнікі сэнсу» (1968/2002). І такая пераемнасць традыцыяў толькі ўражае, бо паказвае, што «Vicious Crusade» не фармальна капіюе модную нацыянальную плынь беларускага року, а трапна развівае ейную змястоўную базу.

Аўтарства музыкі адзінаццаці асноўных трэкаў альбома выдаўцы прыпісваюць усяму гурту «Vicious Crusade», а вось англійскія тэксты згаданы Зміцер Басік (вакал, гітара) ствараў з дапамогай Алеся Вертэля (гітара). Праўда, да неадназначнай шматмоўнай (але не для беларусаў) «Patriot Games» далучыўся яшчэ і нейкі М. Шур (ці Шчур?).

Хітоў тут шмат, многія з іх здаўна падабаюцца публіцы, але такога глыбокага пранікнення ў свядомасць суродзічаў, як «Айчына» і «Апошні спеў», ім наўрад ці наканавана.

Распачаўшы гутарку пра тагачасны склад гурта (канца 1990-х), нельга абыйсці ўвагай і яркую прыгажуню-вакалістку Таццяну Лабаду, Баграта Вартаняна – віртуоза скрыпкі і клавійных, каларытнага басіста Сяргея Адынца. Ну і, безумоўна, нельга забыць «бубновага караля» Аляксея Гладыша, які і тады, і пазней «зажыгаў» не толькі ў «Vicious Crusade», але і ў «DeadMarsh». У буклеце згадваюцца і нямала іншых імёнаў, але разабрацца ў ягоным чужамоўі не надта проста: колькі ж насамерэч там вакалістак ды басістаў і дзеля чаго?

Не выпадае тут надта глыбока аналізаваць english або francoise тэксты, бо апошнія я не разумею, а вось першыя... Ну добра, безумоўна, што герой загаловаўнай песні дзярэ глотку: «I fight for My Land». Але за якую сваю зямлю ён збіраецца змагацца – мо за Чачню, Карабах ці Прыднястроўе, як беларусам ужо выпадала? Дый сярод палеглых за «родны» Афганістан 30% беларусаў, а краіна Беларусь ці расквітнела ад таго? Праўда, не музыкі вінаватыя ў гэтым, але таму я і аналізую больш беларускамоўныя песні, бо акурат у адсутнасці цвярозай свядомасці нацыі вінаватая процьма не звернутых да нашай свядомасці песень вакол нас. І як бы ні хітралі дзялкі шоубізу, але лепшыя заўжды паглыбляюць нацыянальны кантэкст.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Пад час Першай сусветнай вайны, у пачатку жніўня 1915 года, немцы пачалі моцны наступ на ковельскім, віленскім і мінскім напрамках. Баючыся акружэння, руская армія пакінула Польшчу, Літву і Заходнюю Беларусь, па дарозе руйнуючы чыгунку. Разам з арміяй з гэтых тэрыторыяў пацягнулася і мірнае насельніцтва. Каб прыкрыць адыход, у некаторых месцах былі пакінутыя вайсковыя часці, якія і ўступалі ў баі з кайзераўскімі салдатамі. Там жа многія з іх былі забітыя і пахаваныя. Да нашых дзён толькі ў Кобрынскім раёне захавалася сем брацкіх вайсковых пахаванняў. Аб іх далей і пойдзе размова.

Адно з пахаванняў знаходзіцца каля вёскі Каташы (Чайкоўка). Кобрынцы і сёння памятаюць бетонны помнік з шыльдай на нямецкай мове каля дарогі Кобрын–Маларыта, на якой была пазначаная дата «1915 год». У тыя дні тут адбыўся бой, і з абодвух бакоў былі значныя страты. Калі рускія адступалі ў напрамку Кобрына, нямецкі пахавальны ўзвод прысыпаў загінулых – як рускіх, так і сваіх – на месцах іх гібелі. Калі фронт прасунуўся на ўсход, мясцовыя жыхары разам з нямецкімі салдатамі сабралі і звезлі загінулых у некалькі глыбокіх ірвоў, выкапаваных каля шашы. І на месцы пахавання быў узведзены бетонны манумент, які праіснаваў больш за паўстагоддзе. Прыкладна ў 1943 годзе фашысты сагналі мясцовае насельніцтва і ваеннапалонных, адкапалі парэшткі сваіх салдатаў і вывезлі на перапахаванне ў Германію, а ірвы з парэшткамі рускіх салдатаў так і пакінулі не засыпанымі. Пасля вызвалення Кобрына савецкія салдаты пачалі звозіць у гэтыя каналы снарады і патроны ў скрынях і ўзарвалі іх. У выніку помнік быў пашкоджаны. І цяпер там размешчаны гарадскі сметнік. Я мяркую, што пад смеццем усё ж засталіся парэшткі рускіх салдатаў, бо іншых пахаванняў Першай сусветнай у ваколіцах вёскі няма.

Другое пахаванне знаходзіцца каля вёскі Ізабелін. У адрозненне ад пахавання каля Чайкоўкі, тут нямецкія і рускія сал-

Сем некропалляў

Вайсковыя пахаванні Першай сусветнай вайны на тэрыторыі Кобрынскага раёна

даты былі пахаваныя асобна: рускія ў цэнтры, а кайзераўскія – па крузе. Увесь некропаль быў абкапаны глыбокім ірвом і абкладзены каменнем, а ў

Пахаванні каля вёскі Ізабелін

цэнтры паставілі вялізныя дубовыя крыжы. У 1937 ці 1938 годзе з Германіі прыехалі вайскоўцы, раскапалі магілу, забралі сваіх і вывезлі на радзіму. З цягам часу курган зарос травой, хмызняком і падлескам, а крыж даўно згінуў. Толькі ў 2006 годзе мясцовы калгас «Восходящая заря» гэтак пахаванне прыхарашыў, а ў цэнтры паставіў новы драўляны крыж. Курган можна ўбачыць каля дарогі Кобрын–Ізабелін.

Яшчэ адзін некропаль знаходзіцца непадалёк ад старых могілак паміж вёскамі Балоты і Гірск. Кайзераўскія салдаты ляжаць па вялікім крузе. Праз кожныя паўметра пакладзеныя бетонныя пліты з надпісамі на нямецкай мове, датаваныя 1915 годам. Магілаў рускіх салдатаў, забітых у тыя жнівеньскія дні, афіцыйна няма, і сведкаў тых падзеяў не засталася, бо амаль усе жыхары былі ў тыя часы ў бежанстве. Але ёсць меркаванне, што іх пахавалі, як і ў Ізабеліне, у цэнтры нямецкага пахавання. А можа, апошні прытулак яны знайшлі на старых могілках, парослых хмызняком і бэзам.

Трэцяе пахаванне размешчанае каля вёскі Ба-

родзічы. Некалі тут быў пагорак, на якім пахавалі рускіх салдатаў, але цяпер гэтак месца зраўнялася з зямлёй і парасло хмызняком. Частка парэшткаў салдатаў была перапахаваная на мясцовых старых могілках. Як гэта адбылося, расказаў былы настаўнік з суседняга мястэчка Гарадзец Васіль Міхайлавіч Чыркун. Гадоў сорак таму будавалі новую дарогу на Бародзічы. І раптам экскаватар пачаў выкопваць чарапы. З Кобрына выклікалі дасведчаную асобу – былога дырэктара музея А.М. Марты-

нава. Было знойдзена шмат костак, фрагментаў амуніцыі, патрантаж з патронамі ад рускай вінтоўкі, датаваныя 1909 і 1911 гадамі, запісная кніжка з прозвішчам уладальніка (Громаў), таксама шмат гільзаў ад нямецкіх патронаў. У пахаванні было прыкладна 80 салдатаў. Сабраныя парэшткі перапахавалі, але ніякіх знакаў не пакінулі.

А вось аб загінулых кайзераўцах ёсць вельмі

Пахаванні паміж вёскамі Балоты і Гірск

цікавыя звесткі. У верасні 1915 года з боку Гарадца да Бародзічаў ішлі немцы па беразе Дняпроўска-Бужскага канала. Тут яны ўступілі ў бой з рускімі салдатамі, пасля чаго апошнія адступілі. Пасля бою немцы частку сваіх загінулых перавезлі ў Га-

радзец, да касцёла, а частку закапалі ў глыбокую траншэю на беразе канала, дзе паставілі высокі круглы бетонны слуп з надпісам на нямецкай мове. Ён не захаваўся, магчыма, у 1960-я гады быў узарваны, а кавалкі бетону выкарысталі на падмуркі. Але як адбылося гэта, дакладна ніхто не ведае.

Ёсць яшчэ і іншае пахаванне. Каля гарадзецкага касцёла была каменная сцяна даўжынёю каля 100 метраў, вышынёй і шырынёю прыкладна да метра, пасыпаная зверху бітым шклом. З унутранага боку сцяны (пры касцёле) хававалі святароў і шляхту. Дарэчы, там ляжалі і бацькі пісьменніцы Марыі

Пахаванні каля вёскі Паляцічы

Радзевіч, а таксама афіцэры рускай арміі Айчынай вайны 1812 года. А вось з другога боку сцяны кайзераўцы пахавалі сваіх салдатаў, забітых восенню 1915 года. У 1962 годзе касцёл быў перададзены мясцоваму калгасу пад склад мінеральных угнаенняў. Потым храм знеслі, а разам з ім і сцяну. Пліты з магілаў пайшлі на падмурак сушыльнага завода, які дзейнічае і сёння.

Недалёка ад вёскі Тэўлі на мясцовых старых могілках, пры дарозе Тэўлі–Стрыгава, ёсць брацкая магіла часоў Першай сусветнай вайны. Пасля бою кайзераўцы пахавалі нямецкіх і рускіх салдатаў разам.

Потым, у 1920 годзе, тут былі пахаваныя яшчэ і чырвонаармейцы. У 1970-х гадах на нейчы загад вайсковыя пахаванні засыпалі, а праз некаторы час паступіў новы загад, і гэты некропаль добраўпарадкавалі, а ў цэнтры паставілі вялізны крыж і стэлу. Праўда, невядома, куды знік вялізны камень з надпісам на нямецкай мове, што ў 1915 годзе тут разам з нямецкімі пахаванымі і рускія салдаты. Толькі ў 1990-я гады на могілках паставілі стэлу з надпісам на рускай мове, што тут пахаваныя 200 воінаў рускай арміі, 50 чырвонаармейцаў і нямецкія салдаты.

Пахаванні ёсць каля вёскі Паляцічы ў лесе пры дарозе Кобрын–Жабінка. З дарогі відаць дагледжаныя дарожкі, надмагільныя камяні на пахаваннях 1915 і 1920 гадоў. Тут акрамя нямецкіх салдатаў пахаваныя таксама польскія жаўнеры і чырвонаармейцы. У апошнія гады гэтыя пахаванні даглядаюць валанцёры, што прыязджаюць з Германіі. Кажуць, на гэтых могілках

пахаваныя таксама і рускія салдаты Першай сусветнай вайны. Мясцовыя жыхары расказваюць, што непадалёк ад вайсковых могілак на пагорку ў 1970-я гады бралі пясок на пабудову фермаў, і экскаватары не раз выкопвалі чалавечыя косткі. Менавіта тут было яшчэ адно вайсковае пахаванне, але ніхто гэтыя парэшткі не даследаваў і нават не перапахававў.

Вайсковыя пахаванні каля вёскі Залесе, непадалёк ад вёскі Быстрыца да нашых дзён не захаваліся, але мясцовыя жыхары памятаюць, што на мясцовых могілках (цяпер амаль у самой вёсцы) некалі стаялі дубовыя крыжы на двох брацкіх магілах – рускіх і нямецкіх салдатаў, пахаваных у 1915 годзе. На пагорку ў зарасніку дагнівае крыж, тут некалі стаяла і царква, але ў 1963 годзе яе разабралі на нейкую школьную пабудову. Надмагільныя камяні параслі бур'яном.

Сёння на тэрыторыі Беларусі вядомыя 202 ваенскія пахаванні Першай сусветнай вайны, з іх 53 знаходзяцца ў Брэсцкай вобласці. А колькі яшчэ невядомых?..

Ніна МАРЧУК, г. Кобрын

Ліпень

1 – Мінскі абласны тэатр лялек «Батлейка» (Маладзечна; 1990), прызёр і лаўрэат многіх рэспубліканскіх і міжнародных фестываляў – 20 гадоў з часу адкрыцця.

6 – Музей-сядзіба Ф. Багушэвіча «Кушляны», філіял Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры (в. Кушляны Смаргонскага р-на; 1990) – 20 гадоў з часу заснавання.

10 – Сергіевіч Пётра (Пётр Аляксандравіч; 1900, Браслаўскі р-н – 1984), беларускі і літоўскі мастак, значнае месца ў творчасці якога займае гістарычнае мінулае Беларусі і купалаўская тэма, выканаўца размалёвак у касцёлах Смаргоні, Гродна, Шарашова, заслужаны дзеяч мастацтваў Літвы – 110 гадоў з дня нараджэння.

15 – Грунвальдская бітва, вырашальная бітва Вялікай вайны 1409–1411 гг. паміж ВКЛ і Польшчай з аднаго боку і Тэўтонскім ордэнам з другога (1410) – 600 гадоў.

15 – Дубоўка Уладзімір Мікалаевіч (1900, Пастаўскі р-н – 1976), пісьменнік, перакладчык на беларускую мову твораў У. Шэкспіра, Дж. Байрана, У. Сыракомлі і інш., лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1962) – 110 гадоў з дня нараджэння.

Два партрэты працы Пётра Сергіевіча ў Браслаўскім краязнаўчым музеі

Пра цалю, мядніцу і залатнік

Яшчэ ў сярэднявеччы ў Вялікім Княстве Літоўскім, куды ўваходзіў і наш край, складалася стройная сістэма розных мер вымярэнняў. У той час адным з найстаражытных славянскіх гарадоў быў Полацк – буйны цэнтр культуры, рамесніцтва і гандлю. Полацкія купцы па Заходняй Дзвіне хадзілі ў Рыгу, у краіны Заходняй Еўропы. Каб трапіць да Балтыйскага мора, трэба было пераадолець па вадзе больш за 50 міляў (1 міля – 7,46 км), а потым па дарогах праехаць шмат вёрстаў (1 вярста – 1,9 км, у канцы XVIII стагоддзя – 1,06 км).

Але гэтае плаванне не здавалася далёкім і аднастайным, сумным і нецікавым, бо на водным шляху адкрываліся цудоўныя краявіды. Месцамі стогадовыя елкі і сосны вышынёй 15 і больш сажняў (1 сажня – 194,8 см) зялёнай сцяной падступалі да самай вады. Шырыня ракі дасягала 4–5 і больш шнуроў (1 шнур – 48,7 м). Цяжканажныя лодкі шырынёй 2–3 лаці (1 лаця – 64,9 см), вышынёй 3–4 стапы (1 стапа – 32,4 см), таўшчынёй сценак корпуса 1–2 цалі (1 цяля – 2,29 см) бяшумна слізгалі па воднай паверхні. Час ад часу сажнёвыя самы магутныя хвастамі выпісвалі мудрагелістыя вадзяныя кругі, а спуджаныя локцевыя шчупакі і стаповыя акуні не раз абсыпалі купцоў і тавары іскрыстымі пырскамі.

Калі ўсё праходзіла без аварыяў і асаблівых прыгодаў, то спрактываныя рукі беларускіх купцоў упэўнена выкочвалі на берагі Рыгі віленскія бочкі (1 бочка – 406,5 л) з рознымі напоямі, якія прадавалі чвэрцямі (1 чвэрць – каля 102 л), асьмінамі (1 асьміна – 51 л), шаснасткамі (1 шаснастка – 25,5 л). Асноўнымі адзінкамі вымярэння мёду ў Вялікім Княстве Літоўскім былі вядро (11,3 л) і мядніца (19,7 л). Аб'ём збожжа, мукі, крупы вымяралі гарцамі – малым (2,8 л) і вялікім (5,6 л), якія выраблялі з саломы, бярысты, лазы, дрэва, бляхі.

Пасля ўдалых таргоў у шынку ці карчме купцы рабілі «замочку». Тут у час тостаў гучна чокаліся ўмяшчальнымі квартамі (1 кварта – 0,7 л) з пеныстымі напоямі. Ці не з той пары складалася ў народзе прымаўка: «Выпіў кварту, выпіў дзве...»

Яшчэ ў сярэдзіне XV стагоддзя на тэрыторыі Падзвіння ўпершыню з'явіліся панскія гаспадаркі – фальваркі, арыентаваныя на рынак. Асноўнымі вытворцамі сельскагаспадарчай прадукцыі былі сялянскія гаспадаркі, якія павінны былі даваць панам дзякло. Яно складалася са збожжа, прадуктаў жывёлагадоўлі, дароў прыроды, а таксама грашовага чыну. Панскія гаспадаркі мелі ўчасткі зямлі па некалькі ланаў (1 лан – 64,2 га) або валокаў (1 валока – 21,3 га). Дробныя ж сялянскія гаспадаркі карысталіся ўчасткамі з некалькіх дзесяцінаў (1 дзесяціна – 0,95 га) або моргаў (1 морг – 0,71 га).

Адной з галоўных адзінак вымярэння масы прадуктаў у нашым краі быў пуд, які ў канцы XVIII стагоддзя быў роўны 16,3 кг. Для вымярэння масы мёду выкарыстоўвалі лунко, роўнае 10 пудам. Лашт (120 пудоў) служыў пераважна для вымярэння масы збожжа.

Мерай вызначэння масы сена, саломы быў (і яшчэ застаўся ў Беларусі) беркавец (прыкладна 75 кг). Для вымярэння масы раслінаў, розных прыправаў, фарбавальнікаў выкарыстоўвалі лот (11,7 г) і залатнік (3,9 г). Трэба заўважыць, што разнастайнай і зладжанай сістэме вымярэнняў у нашай старажытнай краіне надавалася вялікае значэнне. Яе асноўныя паказчыкі зацвярджаліся нават пастановамі сейма Вялікага Княства Літоўскага.

Ілья ЯНУШ, г. Лепель

Ад рэдакцыі. Ёсць яшчэ адна мера вагі, якая не-не ды сустракаецца ў жыцці сённяшняга пакалення. Гэта – фунт, які ў ВКЛ мяняўся ад 360 да 450 грамаў.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КЛЯНОВІК – напітак з кляновага соку; спосаб прыгатавання такі, як і бярозавіка.

КЛЯШЧОТКІ – самагучальны рытмічны інструмент. Уяўляе сабой набор нанізаных на шнур дошчачак (з сухога цвёрдага дрэва, часцей з дубу), якія пры патрэсванні стукаюць адна аб адну і ўтвараюць гучны трэск. Маніпулюючы ім, можна ўзнаўляць разнастайныя рытмічныя фігуры. Да пач. XX ст. былі пашыраныя на Магілёўшчыне і Міншчыне. Выкарыстоўваюцца ў самадзейных аркестрах на-

роднай музыкі. Вядомыя і як дзіцячая цацка.

КОБРЫНСКІ СТРОЙ – традыцыйны комплекс беларускага народнага адзення ў Заходнім Палессі. Бытаваў у XIX – пач. XX ст., пераважна на тэрыторыі Жабінкаўскага і Кобрынскага р-наў. Вызначаўся завершанасцю формаў, віртуознай распрацоўкай арнаменту жаночага касцюма. Комплекс летняга жаночага адзення складаўся з кашулі, спадніцы, фартуха. Кашулі шылі з сама-ткананага ільнянога палатна, кролілі з прамымі плечавымі ўстаўкамі, адкладным або стаячым каўняром, прамым рукавом, які заканчваўся фальбонкай або каўнерцам. Аздаблялі кашулю вышыўкай (процягам, крыжыкам), радзей узорыстым ткацтвам і маршчэннем тканіны. Дробнаўзорысты (геаметрычны або раслінны) чырвона-малінавы арнамент з невялікімі ўкрапінамі чорнага ці цёмна-сіняга збіраўся ў вузкія, аднолькавай шырыні плячкі (нагадваюць тасёмкі), што ў падоўжным ці папярочным кірунку запаўнялі ўсю паверхню рукавоў. У блізкім да кашулі кампазіцыйна-арнаменталь-

ным вырашэнні афармляўся фартух, пашыты з 2 дэкаратыўна злучаных полак бела-ільняной тканіны.

Адметнасць гэтага строю ў спосабе нашэння фартухоў (надзявалі 2 фартухі так, каб асноўны арнамент ніжняга быў відзён з-пад верхняга). Спадніцы шылі з 4 полак узорыстай тканіны: ільняных – з срабрыста-белай, вытанай у тэхніцы шматнітовага ткацтва (у крыжы, акенцы, паскі); ваўняных (андаракі) – з чырвонай, запоўненай вузенькімі лініямі прасноўкамі. Радзей выраблялі андарак з чорнай або цёмна-сіняй тканіны з белымі, зялёнымі, сінімі, фіялетавамі прасноўкамі. Падпяразвалі спадніцу поясам з кутасамі, вытаным у рознаколеравыя палосы. Зрэдку надзявалі гарэст.

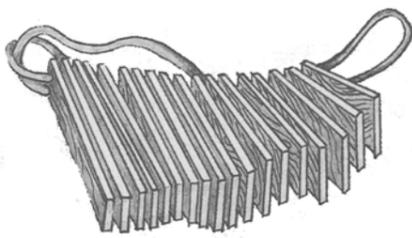
Галаўныя ўборы – намітка, белая палатняная хустка, упрыгожаная «павай» (пярэм або веерам з пер'яў), чапец, вянок. Асаблівую велічнасць і пластычнасць строінасць касцюму надавала намітка, абматаная вакол твару і жывапісна задрапіраваная на спіне. Шыйнымі ўпрыгожаннямі былі пацеркі, стужкі, абразкі.

Кобрынскі строй. Жанчыны у святочных касцюмах. Вёска Дзвін Кобрынскага раёна

Мужчынскае адзенне складалася з кашулі на выпуск, падпяразанай поясам, белых палатняных нагавіцаў, галаўнога ўбору – саламянага картуза, аздобленага ўзорыстай тасёмкай па верху і маляўнічай какардай, шапкі (круглай, чубатай).

Верхняе адзенне мужчынаў і жанчынаў: світа (латушка, з вусам), пашытая з белага або шэрага валенага сукна і аздоблена на грудзях і бакавых клінах стракатымі пышнымі кутасамі і вышыўкай малінавымі, блакітнымі ніткамі воўны; курткі, кажух.

Кляшчоткі